

Улас Самчук

Марія

Харків
«Фоліо»
2025

Матерям, що загинули
голодною смертю на Україні
в роках 1932—33.

КНИГА ПРО НАРОДЖЕННЯ МАРІЇ

I.

Коли не рахувати останніх трьох, то Марія зустріла й провела двадцять шість тисяч двісті п'ятдесят вісім днів. Стільки разів сходило для неї сонце, стільки разів переживала насолоду буття, стільки разів бачила або відчувала небо, запах сонячного тепла й землі.

Тих пару днів, що прожила з заплученими очима по народженню, не входять у рахунок. Це не значить, що вона не бачила неба й землі. Вона вже чула їх, бо була єством, яке ворушилося, відчувало голод і голосно про це нагадувало.

Коли ж її тепла і радісна мати, селянка Оксана, виймала з довгої пазухи груди, Марія здалека відчувала їх, моргала устечками й намагалась продерти свої майбутні оченята. Оксана, розуміється, допомагала їй, прикладала груди до того місця, яке пізніше звалось устами, і дві ніжні теплі рожеві пелюсточки дружньо обнімали їх.

Прорвалося і полилося молоко, Оксана, з Марією в печені, сиділа трохи нахилившись, лівою рукою притримувала крихітну людинку, правою допомагала грудям виконувати їх призначення. Голова її похилена направо, очі спущені й закриті довгими повіками, а уста стулені в легку й прозору усмішку.

Оксана з побожним здивуванням подивляла свою першу мрію, яка — ось дивіться — жива репетлива дійсність і ім'я їй Марія. У неї личко, справжнє рожевеньке з білим мачком на крихітному носику й червоними плямками на щічках. У неї будуть оченята. Так. Будуть оченята, і вони бачитимуть. У неї чоло, а за ним хорониться брунька розуму, яка от-от розів'ється, розцвіте й пізнає добро і зло.

Знутра рветься й затримується на половині зітхання радості і разом остраху, що груди їй ще не досить прибули.

Ціле літо пасла на вигоні гуси. Вставала рано з сонцем, брала в пелену шматок сухого хліба і гнала зграю на річку. Ноження чорні, порепані, з попідбиваними пальцями. Ступає обережно по верстві куряви на дорозі, опісля — по росі. Роса розмочує репини, заходить бруд і роз'їдає їх. Відчувається гострий біль, виступає чорна густа кров.

Але Марія не зважає на це. Не має часу зважати. Он гуска полізла через бгіж у чужий город. Біжи, Маріє, скоріше за нею, бо вийде з багатом господар, то побачиш. Як мазне по босих ногах, присядеш на місці. До того на вигоні повно таких саме Марій, Микол, Гнатів. Треба гасати, грати в свинки, колдовку. Треба потрапити, як і всі, хоч вони ж не Марія — печеричка, курочка підмочена. Дмитро Чорноокий, злий і крикливий хлопчисько, б'ється й прозивається. Марія мовчить, іноді заплаче і не знає, що вперед — сльози чи носа підтирати. Грають у колдовку, і Дмитро ніколи не візьме Марії «колдувати». Все інших, усе не Марію. Прикро їй боляче. Інші:

— Чекай, чекай! Як скажу мамі — побачиш!..

Марія ж не каже: чекай, чекай. Що з того. Піде над річку, порюмсає і знову добре. Знов біжить і верещить. Знов гурт, знов Марія добивається своїх прав. Порепані ноження тупотять, голос на друге село чути.

У дев'ять років Марія почала самостійно жити. Пішла в найми до Мартина Заруби. Господар порядний. Марію мили, чесали, підгодовували. За це пасла літом дванадцятьро худоби, зимою носила воду, підстеляла в хлівах, помагала прясти вовну, клоччя, пряла на мішки вал і мотала клубки.

Марія швидко росла. На дванадцятій весні відчула дівочий сором і при зустрічі з хлопцями опускала на очі довгі чорні віії. Дивляться, задивляються і кожний:

— О, це буде дівка!..

І з Марії стала — о, дівка! Не скінчилося п'ятнадцять, як почали за нею оглядатися та стригти очима. На вечірні коло монастиря то один, то другий підшивається, але вона заб'ється між дівчат і доберись до неї. Грицько з Діброви, Анікій Балаба, Гнат Кухарчук... Ах, куди вже тому Гнатові в такому перебої!.. «Цур тобі, Прудивусе, які в тебе руді вуса», — підспівувала йому. Низький на зріст і на праву ногу все — два з половиною! Два з половиною! — виробляв. Ще малим

хлопцем цюкнув сокирою в чашку коліна, нога зігнулася і так зрослася. Та чи ж він винен, що і йому подобається Марія? А Марія навіть не помічала його, хіба що дівчата часом натякали.

Мартин Заруба мав два господарства. У селі й на хуторі. На хуторі господарив сам, у селі стара мати Домаха заправляла. Любила стара Марію, але дівчина воліла хутір ніж село. І просторо співові. Голосом покотиш — і розійдеться по всіх полях. І менше також скалозубів... Вишкірять оті білі — і хі-хі! Соромся, парубче. Он люди, сонце дивляться!.. А прийдуть тобі жнива, не до скалозубів. Спини не маєш часу розігнути. Мартин, знаєте ж?.. Господар. Такі не марнують часу...

Та що Марії праця? Жне, в'яже за косарями і, мов дзвінок, гомонить. Виграють оті чорнізні, оті бездонні... Гляне — опалить... А щоким повні, округлі, з ямочками. Кучері чорним полум'ям горять. Картина — невгомона, співоча картина.

Вечори хутірські, коли сонце остаточно згасне, лунко стає, і, коли співаєш, голос в'ється і обнімається з зорями. Марія підійме високі груди й виведе... Дзвенить, дзвенить її моторна, запашна пісня, носить над полями, чайкою в'ється, розсипається лунами дзвонотонними...

Ех, Маріє! Ех, ти, ти!.. Не все Марія співає. Часом зіпреться щось під горлом, збереться жаль і ллються вони — дівочі, рясні й гарячі... Але не тому Марія плаче, що сирота.

Ні, Марія не тому плаче. Марія плаче, коли на широкому світі тісно стає, а душа вимагає простору. Сини й дочки Мартина по школах розуму набираються. А де ж набратися його Марії? У них голови великі, і Роман знає навіть, чому гримить і звідки береться веселка. Книг у них... Господи, скільки у них тих книг! Навезуть нових пісень, гітара бренькає, і пісня тиха така, неспівлива, не Маріїна пісня. Куди їй до Маріїної. Марія не мимрить, а співає. Роман намуштрував, і, каже, просто соло виходить. Гримить пісня, плаче пісня, сміється пісня!..

Одної неділі в книгу заслухалася. Товста книга і жалісна. Написали бозна про якого мурина, якого били. Ах, коли б про своє, про власне розповісти. Коли б розказати думи свої. Слухає товсту книгу, плаче, витирає мокрі очі і просить ще. Цікаво ще. Далі хай книга говорить. Книга не скупиться на слова, досить вкладено в неї смутку.

ЗМІСТ

Книга про народження Марії	5
Книга днів Марії	58
Книга про хліб	105